

ВІДГУК

офіційного опонента Гладкової Є.О. на дисертацію Гриня Назара Григоровича «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення (на підставі ст.ст.321, 321-1 КК України)», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. Вивчення поданих Гринем Н.Г. матеріалів дисертації, а також ознайомлення з його публікаціями, дає підстави стверджувати, що автором було проведено достатній науково-правовий аналіз теми, актуальної як у теоретичному, так і у практичному плані, сформульовано висновки і пропозиції, що мають інноваційний характер.

Оцінюючи дисертацію в цілому, можна констатувати, що автор досяг поставлених перед собою цілей, роботу виконав на належному науковому та методологічному рівні. Такий загальний висновок підтверджується за основними критеріями, за якими оцінюються такі наукові роботи.

Обрана тема відповідає спеціальності наукового пошуку та визначається, перш за все, тим, що людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканість та безпека проголошені найвищою соціальною цінністю у нашій державі. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3 Конституції України).

Одним із основних засобів правової охорони життя та здоров'я людини вважається їх кримінально-правова охорона та, зокрема, кримінальна відповідальність. Чинним Кримінальним кодексом України (далі – КК України) така відповідальність передбачена і за фальсифікацію лікарських та інших подібних засобів – ст. 321 та 321-1 КК України. Фальсифікація й поширення зазначених засобів належить до найбільш тяжких злочинів проти суспільного здоров'я. Але найжахливіші наслідки – це шкода для життя і здоров'я

населення, яку важко переоцінити. Діапазон такої шкоди сягає від недовіри до лікарів внаслідок безрезультативності лікування до заподіяння смерті або тяжкої шкоди здоров'ю через вживання неякісних лікарських засобів та (або) відсутність належного лікувального ефекту, помилкових результатів діагностики тощо. Ці наслідки не завжди легко встановити, ще складніше довести наявність причинного зв'язку між вживанням неякісних лікарських засобів та заподіянням шкоди життю або здоров'ю людини

У сучасних умовах розбудови незалежної української держави спектр наукових досліджень розширився, результатом чого є суттєве оновлення кримінального законодавства. Інтерес до проблематики застосування заходів заохочення у разі вчинення злочинів проти здоров'я населення, в тому числі обіг отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також фальсифікованих лікарських засобів останній час суттєво зростає, що обумовлено особливостями сучасної політичної та соціально-економічної ситуації в державі.

Треба зазначити, що актуальність обраної теми безпосередньо пов'язана із її новизною. Незважаючи на те, що питанням спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення (на підставі ст.ст. 321, 321-1 КК України), присвячені численні праці вітчизняних та зарубіжних вчених, існує низка прогалин, відкритих та дискусійних питань, пов'язаних із сучасним дослідженням соціальної обумовленості, підстав звільнення від кримінальної відповідальності, а також засобів диференціації кримінальної відповідальності.

Актуальність теми рецензованого дисертаційного дослідження підкреслюється тим, що робота виконана на кафедрі кримінального права та кримінології Дніпровського державного університету внутрішніх справ відповідно до: Національної стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 р № 119/2021.), наказу МВС України «Про затвердження тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки» від 11.06.2020 р. № 454,

загальноуніверситетської теми наукових досліджень «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в Україні» (реєстраційний номер 0118U100431); основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2020–2025 рр., а також Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 р., схвалених постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р.; тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2022 р. № 109.

Наведене вище дозволяє стверджувати про безсумнівну актуальність, необхідність і своєчасність дисертаційного дослідження Гриня Н.Г. «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення (на підставі ст.ст.321, 321-1 КК України)».

Зв'язок дисертаційного дослідження з програмами, темами і планами, затвердженими на загальнодержавному і відомчому рівнях, безумовно, сприяє забезпеченню значимості даного дисертаційного дослідження.

Мета і задачі дослідження сформульовані належним чином, відповідно до теми дослідження.

Уявляється, що у дисертації належним чином визначені об'єкт і предмет дослідження.

Методи дисертаційного дослідження, вибрані і застосовані автором, відповідають предмету дослідження.

Емпірична база дослідження забезпечується результатами вивчення матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень, а також опублікованої слідчо-судової практики.

Зазначене вище забезпечує належний ступінь обґрунтованості висновків і пропозицій, сформульованих у результаті дисертаційного дослідження, та їх достовірність.

Структура роботи відповідає темі дисертаційного дослідження, його меті і задачам.

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у 5 наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях України, одна теза наукової доповіді, оприлюднена на науково-практичній конференції.

Оцінюючи основні положення дисертації, слід зазначити наступне.

У розділі 1 «Соціальні, теоретико-правові та міжнародні засади становлення та розвитку інституту звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення» (стор. 28-103) автор дисертаційного дослідження встановив, що соціальна обумовленість звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення виявляється на підставі з'ясування історичних, загально-соціальних, кримінально-правових та кримінологічних чинників.

На підставі історико-правового дослідження генезису звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення визначено, що не зважаючи на всі спроби регламентації звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення, дана сфера не має чітко визначених положень періодизації генезису інституту звільнення від кримінальної відповідальності проти здоров'я населення. Визначено, що процес реформування кримінального законодавства триває, зокрема розробка нового Кримінального кодексу України, в якому пропонується трансформація інституту звільнення від кримінальної відповідальності в субінститут не призначення покарання, в якому виокремлено положення про не призначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.3.2 проєкту нового КК). Відповідні положення можуть бути регламентовані і відносно кримінальних правопорушень проти здоров'я населення, зокрема що норм, які регулюють звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення.

Ретроспективний підхід до оцінки стану дослідження розглядуваної проблеми, визначення наступності наукових позицій надав можливість виділити наступні напрямки, які безпосередньо, або ж опосередковано торкалися проблем інституту звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема виокремлення спеціальних досліджень, в яких розглядалися найтипівіші сталі аспекти проблем встановлення спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності; визначення змісту та сутності існуючих проблем щодо звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення; визначення наступності доктринальних положень щодо звільнення від кримінальної відповідальності злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та ступінь їхнього впливу на зміст та напрямки реформування кримінального законодавства, зокрема звільнення від кримінальної відповідальності злочинів проти здоров'я населення передбачених ст.ст. 321 та ст. 321-1 КК України.

Системно-правовий порівняльний аналіз чинного кримінального законодавства наступних країн світу: Азербайджанської Республіки, Республіки Казахстан, Грузії, Іспанії, Литовської Республіки, Чеської Республіки, Республіки Молдова, Республіки Таджикистан, Туреччини, США (штату Арізона) та ін. надав підстав для таких узагальнень: незалежно від того, є в кримінальному законодавстві відповідної держави спеціальна норма чи ні, відповідальність за діяння, що порушують правила законного обігу лікарських засобів передбачена. Серед усіх країн, які піддавались дослідженню норми, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини проти здоров'я населення, законодавцем визначені тільки заборонювальні норми. У ряді кримінальних кодексів держав світу відсутні вказівки на спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності. Україна в цьому випадку є виключенням з досить широким переліком підстав звільнення від кримінальної відповідальності. Проте, прямої заборони на звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення, зокрема стосовно злочинної діяльності з використанням отруйних чи сильнодіючих речовин або

отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів, а також фальсифікації лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів не мають.

У розділі 2 «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення: кримінально-правова характеристика та шляхи вдосконалення» (стор. 104-176) міститься низка цікавих позицій та ідей автора. Зокрема, запропоновано поняття спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності злочинів проти здоров'я населення, під якими слід розуміти окремий субінститут звільнення від кримінальної відповідальності, норми якого містяться лише в Розділу XIII Особливої частини КК України та передбачені у ст. ст. 321, 321-1 КК України, передумови, підстави та умови їх застосування завжди пов'язані з позитивною посткримінальною поведінкою особи. Доведено, що до спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності злочинів проти здоров'я населення відносяться ч. 5 ст. 321 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів» та ч. 4 ст. 321-1 КК України «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів».

При розкритті передумов, підстав (умов) застосування звільнення від кримінальної відповідальності за незаконний обіг отруйних чи сильнодіючих речовин, отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ч. 5 ст. 321 КК) встановлено, що передумови звільнення від кримінальної відповідальності лежать в основі ч. 1 ст. 321 КК України, яка передбачає шість видів злочинних діянь: 1) виробництво отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 2) виготовлення отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 2) придбання отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 3) перевезення отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 4) пересилання отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 5) зберігання з

метою збуту отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів; 6) збут отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів. Перераховані діяння становлять закритий вичерпний перелік, і лише вони можуть бути передумовами звільнення від кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 321 КК України.

Підставами (умовами) звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 321 КК є: 1) добровільна здача отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів та вказівка джерело їх придбання, або 2) сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання отруйних чи сильнодіючих речовин, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів.

Встановлено, що передумовою звільнення особи від кримінальної відповідальності за вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 321¹ КК України, є вчинення нею хоча б одного із шести альтернативних злочинних діянь: 1) виготовлення завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 2) придбання завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 3) перевезення завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 4) пересилання завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 5) зберігання з метою збуту завідомо фальсифікованих лікарських засобів; 6) збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів. Підставою звільнення особи від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 321¹ КК України є така посткримінальна поведінка суб'єкта, що полягає в: 1) добровільній здачі фальсифікованих лікарських засобів з обов'язковою вказівкою на джерело їх придбання або 2) добровільній здачі фальсифікованих лікарських засобів з обов'язковим сприянням розкриттю злочинів, пов'язаних із їх обігом.

Доведено, що шляхи вдосконалення інституту звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення пов'язані із

їх специфічністю, що викликає суперечки з приводу їх юридичної природи та законодавчого закріплення, а саме питання про неточність або невідповідність деяких підстав у спеціальних видах звільнення від кримінальної відповідальності; існування подібності із іншими суміжними складами кримінальних правопорушень; відповідність предметів передбачених у ч. 1 ст. 321 КК та ч. 5 ст. 321 КК України; вдосконалення переліку кримінально-правових діянь, зокрема щодо тих, що передбачені у ст. 321-1 КК України; встановлення критеріїв при визначенні загрози для життя чи здоров'я людей у ст. ч. 1 ст. 321-1 КК України; двохкомпонентність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності за ч. 4 ст. 321-1 КК України; узгодженість між ознаками передбаченими у заборонювальних нормах та заохочувальних.

У висновках, дисертант надає свої пропозиції, які, як вже підкреслювалось, обґрунтовані і безпосередньо витікають із змісту роботи. В цілому, слід підтримати основні положення дисертації, що виносяться на захист.

Як позитивну рису слід відзначити ту обставину, що висновки після кожного із розділів роботи сформульовані автором досить чітко та відображають головні положення дослідження. Загалом можна зробити висновок, що структура дисертації Н.Г. Гриня повністю відповідає логіці наукового пошуку та дозволила авторіві послідовно зупинитися на основних проблемних питаннях протидії цьому негативному явищу.

Викладені у вступі та розділах основної частини дисертації положення, які стосуються постановки проблеми в цілому, окремих її аспектів, переконують у тому, що відповідні питання є теоретично і практично важливими, перспективними для наукового дослідження.

Оцінюючи дисертаційне дослідження в цілому, можна зробити висновок, що воно розвиває і поглиблює сучасні концептуальні уявлення про спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення (на підставі ст.ст.321, 321-1 КК України).

Текст дисертації викладено логічно, зрозумілою мовою.

У той же час, слід визначити **низку зауважень** щодо даного дисертаційного дослідження, які можуть стати предметом для наукової дискусії під час захисту. Зокрема:

1. Назва дисертаційного дослідження вимагала від автора не тільки провести юридичний та кримінально-правовий аналіз проблеми застосування заохочувальних кримінально-правових норм щодо кримінальних правопорушень проти здоров'я населення, але й проаналізувати кримінальну відповідальність за вчинення відповідних суспільно небезпечних діянь. У зв'язку з цим цілком нелогічним є невиділення самостійного підрозділу, який би стосувався реалізації кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, передбачених ст.ст.321, 321-1 КК України. У роботі зустрічається огляд однієї із форм кримінальної відповідальності – покарання. В цілому погоджуючись з критичними міркуваннями дисертанта щодо необхідності удосконалення санкцій ст.ст.321, 321-1 КК України, вважаю, що у змісті роботи необхідно було проаналізувати і інші можливі форми реалізації кримінальної відповідальності, які не пов'язані із застосуванням до особи покарання – звільнення від відбування покарання з випробуванням, звільнення неповнолітніх від покарання тощо.

2. Під час захисту пропоную авторові визначитись із підтримкою чи не підтримкою розробників проекту нового КК України, оскільки це питання є важливим. По-перше, автор на стор. 68 зазначає про трансформацію інституту звільнення від кримінальної відповідальності в субінститут не призначення покарання, в якому виокремлено положення про не призначення покарання у зв'язку з позитивною поведінкою особи після вчинення кримінального правопорушення (ст. 3.3.2 проекту нового КК). По-друге, сама назва дисертації вказує саме на звільнення від кримінальної відповідальності, тоді як не призначення покарання наразі предметом дослідження не охоплюється.

3. Здобувач по суті у всій дисертації веде мову про потерпілого від злочинів проти здоров'я населення та його ролі у звільненні від кримінальної відповідальності за їх вчинення. Однак ніяких особистих висновків дисертанта

щодо потерпілої особи, поняття та видів потерпілих не вказується. Разом з тим, було б вкрай доцільно та цікаво проаналізувати судово-слідчу практику та з'ясувати, хто є потерпілим від злочинів, передбаченого ст. 321 та 321-1 КК України. Це б дало змогу дослідити характеристики осіб жертв злочинів, необхідну для недопущення віктимологічного рецидиву.

4. У дисертації, на жаль, не наведено розвитку наукових позиції про заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб та концепції кримінальної відповідальності юридичних осіб в доктрині кримінального права. Дисертанту в подальших дослідженнях слід вказати на аналіз точок зору щодо проблеми кримінальної відповідальності юридичних осіб та зробити висновок про можливість чи неможливість застосування даного кримінально-правового інституту у випадку вчинення злочинів, передбачених ст. 321 та ст. 321-1 КК України.

5. Послідовність та системність здійснюваного дисертантом дослідження зарубіжного досвіду протидії фальсифікації лікарських та інших подібних засобів забезпечена здійсненням наукового пошуку на засадах юридичної компаративістики з відповідним групуванням законодавства країн за критерієм їх належності до тієї чи іншої правової системи. У зв'язку з цим, автор виділяє лише дві групи держав за означеним вище критерієм: 1) держави з правовими системами постсоціалістичного типу (Грузія, Республіка Казахстан тощо); 2) держави романо-германської (континентальної) правової сім'ї (Іспанія, Чехія, Прибалтійські країни тощо). Разом з тим, не зрозуміло, чому в роботі дисертант виділив серед держав англосаксонської правової сім'ї тільки США, штат Арізона (стор. 84-96). Відсутні інші штати, Великобританія та інші країни. Виявляється, що порівняльно-правове дослідження цієї групи держав поряд з порівняльно-правовим дослідженням більшої кількості держав, що становлять перші дві групи, лише б прикрасило дисертаційну роботу. Адже виникають запитання, чому дисертант так структурував власне дослідження у цій частині, та чому він використовував кримінальні кодекси саме вищевказаних держав, тобто чому лише досвід цих держав.

Зазначені вище зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, вони мають сприяти науковій дискусії під час публічного захисту дисертації, як це і передбачено вимогами до процедури захисту дисертації.

Загальний висновок:

Дисертація Гриня Назара Григоровича «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення (на підставі ст.ст. 321, 321-1 КК України)» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке містить наукові положення та науково обґрунтовані результати, що розв'язують важливу науково-прикладну задачу і щодо яких здобувач є суб'єктом авторського права, а саме: воно дозволило дисертанту отримати результати, які є суттєвим внеском у вдосконаленні заохочувальних засобів за вчинення злочинів проти здоров'я населення (ст.ст. 321, 321-1 КК України).

Виходячи з викладеного, дисертація на тему «**Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти здоров'я населення (на підставі ст.ст.321, 321-1 КК України)**» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 із змінами, а її автор – Гринь Назар Григорович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем
протидії злочинності
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, старший дослідник**

Євгенія ГЛАДКОВА